

YUNAN FELSEFESİNİN MENŞEİ ÜZERİNE*

Hans FREYER

Yunanlıların felsefelerini, felsefenin ölmez nümunesi, düşünüşün her zaman faydalandığı, bundan böyle de faydalanabileceği bir kaynak olarak görüyorsak, "karanlık" Herakleitos'u, sonraki yüzyılların tanrılık diye adlandırdığı Eflâton'u, Ortaçağda "filozofun tâ kendisi" sayılan Aristoteles'i felsefenin sâf nümuneleri sayıyorsak, yeryüzünün bir çok dillerinde son bilgiye doğru yönelmiş çabalama, bugüne kadar, "bilgelik sevgisi" demek olan o güzel Yunanca kelime ile adlandırılıyorsa, bununla iki şeyi kasetmiş oluyoruz.

İlkin, muhakkak Yunan felsefesinden gelmiş olan dünya çapındaki geniş etkiyi kastediyoruz. Eflâton ile Aristoteles, ikibin yıldan daha uzun bir zaman, Avrupa'nın bilim düşünüşünü tamamen belirlemişlerdir. Bir kere, insanlığın düşünüş tarihinde bunun paralelini bulmak hemen hemen imkânsızdır; bu hususta belki ancak bir misal: Uzak-Doğu âleminde Konfutse ile Laotse'nin etkileri, gösterilebilir. Fakat Yunan felsefesinin, Origenes'ten itibaren Hıristiyan Kilise öğretisini doktrinleştirmekte oynadığı rol, sonra, ilkin bin yıl kadar Eflâton'un, arkasından Aristoteles'in bu yeni zihin âlemini düşünüş bakımından şekillendirmesi, bir tek defa olmuş bir olaydır. Felsefe burada, Cihan tarihinin etken bir unsuru olmuştur. Cihan tarihinin diyoruz, çünkü meselâ aynı süreç, İslâm'ın zihin âleminde de olmuştur (Nitekim Batı âlemi, Aristoteles'i ilkin bu yoldan yeniden tanımıştır). Böylece Yunan felsefesi, düşünüş derinliği ve kavram keskinliği bakımından hiçbir şey kaybetmeden, genişliğine öyle bir etkide bulunmuştur ki, buna benzer bir etkiyi ancak pek büyük din kurucuları sağlayabilmişlerdir. Demek ki Yunan felsefesini, felsefe ile meşgul olmanın prototip'i olarak duymakla ilkin bu evrensel yayılma kuvvetini kastediyoruz.

Fakat ikinci birşeyi daha kastediyoruz: Yunan felsefesinin Milâttan önce 6. yüzyılda başgöstermesinden Milâdî 6. yüzyılda sona ermesine kadar, problemleri birer birer ele alarak yürümüş olduğu örnek olmağa değer gerçek klâsik yolu kastediyoruz. Felsefe tarihi, Yunanlılarda sadece, beherinin temeli teker teker düşünörlere has zihin tarzlarında bulunan, birtakım sistemlerin ardarda gelmesi değildir; sadece değişik felsefe yönlerinin birbirini kovalaması değildir (ki böyle olduğu intibasını, çok kere başka milletlerin, -bilhassa yeni çağın,- felsefesinin tarihi uyandırmaktadır). Hayır: Yunan felsefesi tarihi, bütün düşünüş mekânında adım adım yürümekten ibarettir. Öyle ki, her defa, belirli bir problemler çevresi, belirli

* Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde verilmiş bir Konferansın metni,

bir zamanda merkezde yer tutmuş, ve bunun dışındaki problemler ortadan kalkmamış, bu merkezden görülüp ele alınmış, böylece de yepyeni ortaya atılmış gibi görünmüşlerdir. Muhteşem bir iç-mantıkla gelişen, esasla ilgili bütün imkânları gözden geçiren bu yer değiştirme: ağırlık merkezinin yer değiştirmesi, Yunan felsefesi tarihine örnek olma karakterini bağışlamaktadır. Denebilir ki Yunanlılar, felsefelerinin tarihinde, aynı zamanda felsefenin sistemini de geliştirmişlerdir.

Yunan felsefesinin böylece problemlerden, örnek olacak şekilde birer birer geçmesi, daima görülmüş olan bir olaydır; bu felsefenin bütün tasvirleri buna göre plânlandırılmıştır. Yunanlıların, başka milletlerde olduğu gibi şiiire bağlı özdeyişte ifadesini bulan bir bilgelik ile başlamaları, arkasından da Anadolu'da İonya'da, aşağı yukarı aynı zamanda Sicilya'nın ve Aşağı İtalya'nın Yunan şehirlerinde, yalnız kendisine karşı sorumlu, bütün evreni (kozmos'u) kavrayan, serbest bir düşünüş'ün uyanması, bu düşünüşün ilkin kendini bütün kuvvetiyle var-olanın bütününe ve varlık problemine atması, yani hem kozmoloji'yi hem ontoloji'yi kendi içinden geliştirmesi, sonradan, Perikles ve Peloponnes savaşları zamanında (başka deyimle, Sofist'lerle Sokrates çağında), felsefenin problem durumunun ilk defa değişmesi, yani: insan bilgisinin imkânı ve muteberliği meselesinin, ahlâk norm'larının menşee ve bağlayıcı karakterinin merkez noktasına geçmesi, gerçekten muhteşem bir manzaradır.

Bilgi teorisinin, dil felsefesinin, felsefe antropolojisinin ve değerler teorisinin tema'ları, böylece yeni olarak kazanılmış ve bu münasebetle bütün imkânlar, aşırı sübjektifliğe ve Agnostisizm'e kadar, gözden geçirilmiştir. Bunun ardından gelen merhale, Yunan felsefesinin yüksek noktası olan iki büyük sistemdir. Yani, bilgi teorisi ve mantıktan ahlâk ve devlet teorisine, metafizik ve teologyaya kadar felsefenin bütün bölümlerini düşünüş binası ile kavrayan Eflâtun ile, düşünme kudreti bakımından onunla eş değerde, muhteva zenginliği ile deneylik araştırma duygusu bakımından ondan da üstün olan Aristoteles'tir. İki büyüğün yanında da, doğrudan doğruya Sokrates'ten çıkan bütün o okullar gelir ki, bunlarda en çok ahlâk problemleri zihin tarafından her yöne doğru işlenmiştir.

Hayranlığa değer taraf şudur ki, Yunan zekâsının bu yüksek ortazamanından sonra orijinal yaratma kudreti, hiç olmazsa felsefe alanında felce uğramamıştır. Felsefe, 3. yüzyıldan itibaren, Hellenizm'in evrenselci karakterine uyarak, âlemin genel kanunu ile, bütün insanların zorunlu olarak âlem içinde yer alması problemi etrafında çabalamaktadır. Hem Stoa (Revak) ile Epikuros okulu, hem de Eflâtun ile Aristoteles'e doğrudan doğruya dayanan okullar, pratik felsefe sorularını, daima metafizik problemleriyle münasebetli olarak görmüş ve bu bakımdan tâ Roma çağının içlerine kadar -meselâ son zamanlarda iyice tanınmış olan Poseidonios'ta olduğu gibi- büyük başarılar elde etmiştir. Nihayet Yunan felsefesinin son büyük eserini, Plotinos'un yeni Eflâtunculuk denen sistemini, analım. Bu felsefe, Eflâtun'un sadece bir devamı olmaktan çok uzaktır; o, Eflâtun

ile Aristoteles'in kavram araçlarıyla çalışan, muhteşem hamleli bir düşünüş binası, merkezdeki muhtevaları din felsefesinde bulunan bütün sistemlerin, uzaklara kadar etken olmuş örneğidir.

Yunan felsefesinin -aynı zamanda problemlerin yanyana gelişmesi demek olan- bu adım adım gidişi o kadar tamdır ki, âdeta arka arkaya gelenin sisteminkinden çok daha büyüktür; çünkü rasyonel olarak plânlandırılmış değildir. O, büyük zekâlar arasında bin yıl süren bir konuşma, hattâ çok kere bir şavaş konuşması sırasında gerçekleşmiştir. Dediğimiz gibi, Yunan felsefesinin bu özelliği her zaman görülmektedir. Hattâ ben, bunun üzerinde çok kere tek taraflı olarak haddinden fazla durulduğunu sanıyorum. Meselâ, Sokrates'ten öncekileri tabiat felsefesine, Sofist'leri psikoloji'ye, Sokrates'i eleştirimciliğe (kritisizm'e), Eflâtun ile Aristoteles'i varlıkbilim'e (ontoloji'ye), sonra, meselâ Stoa'yı ahlâka inhisar ettirmek, fazla tek taraflılık oluyor. Yunan felsefesini karakterlendiren ve onu hayranlığa değer tarzda şekillendiren sık sık tema değiştirme, hiçbir zaman tek taraflılaşıma değil, fakat ağırlık merkezinin yer değiştirmesi anlamındadır. Yani her defasında problemler, yeni bir merkez etrafında gruplanmakta, böylece de yeni bir mânayı ortaya çıkarmaktadır.

Fakat herşey bununla bitmiyor. Yunan felsefesi, tema'ların değişmesi, ağırlık merkezinin yer değiştirmesi içinde birliğe sahiptir. Onda, tâ ilk zamanlarında baş kaldırmış olan ve her canlı bütünde yaşayan bir ilke (prensi) saklıdır. Yunan felsefesi, canlı olarak gelişen bir tek varlık, iyice damgalanmış bir şekildir. İşte bugün bundan, bu felsefenin birliğinden, bütün değişmelerde belirleyici olarak kalan menşeyinden -Yunanlıların kendileri buna "arkhe" derlerdi, -konuşacağım. Burada menşe kelimesi, genetik, yahut yalnız başına genetik anlamda değil, mantık anlamında alınmıştır. Esasen, Yunanca "arkhe,, kelimesinde de bu çift anlam vardır ve "zamanda başlangıç,, demek olduğu gibi sonraki bütün şekillerde de "etken ve değişmeye yetili,, anlamını taşır. Yunan felsefesinin menşeyini, bu arkhe'sini, Sokrates'ten öncekilerden daha da çok gerilere kadar takip etmek gerekir. Bugün bu, klâsik filologların Yunan dili problemleri üzerindeki çalışmaları ile mümkün olmuştur. Belki bilirsiniz, Schiller'in bir beyti vardır, bunda, işlenmiş bir dil, "bizim için şiir okur ve düşünür" denmektedir. Bununla, derin bir hakikat söylenmiştir. Dil, düşünüşün yalnız aracı değildir; dil, düşünüşün, içinde hareket ettiği ortamdır (vasattır), âdeta düşünüşün, içinde yaşadığı bedendir. Düşünüş, kategori, nesne üzerine görgü, muteber bağlantı gibi birçok şeyleri, dilin yapısında hazır olarak bulur ve bu malzemedeki faydalanır.

Fakat şu nokta önemlidir: Diller, bu bakımdan birbirinden ayrılır. Her dil felsefeye eş derecede uygun değildir; Yunan dili, ayrıca yüksek ölçüde uygundur. Onun içinde, görülmemiş bir nesneleştirme, şekillendirme, idealleştirme kuvveti saklıdır; işte bunun içindir ki, yüzlerce misalde gö-

rüldüğü gibi, âdeta kendiliğinden, sadece lûgat anlamından felsefeye götürmektedir.

Bunu canlandırmak için yalnız iki noktayı ele alacağım:

İlkin, bu dilde kelimelerin anlam alanları tâ ilk zamanlardan -muhakkak olarak Homeros'tan- beri o şekilde idi ki, felsefe boyutu bu alanların içinde hazırды. Böylece felsefe anlamı, tabiî lûgat anlamından neşet ederek, otokton olarak (dilini kendi içinde kalarak) gelişebiliyordu. Logos, ilkin, sadece bir kimsenin başka bir kimseye söylediği "kelime" demektir. Fakat daha Homeros'ta, ve en çok onun ardından gelen yüzyılda, Logos kelimesinin içinde felsefe muhtevası baş gösteriyor. Milet'li Hekataios, ülkelerin, denizlerin, nehirlerin şekillerini madenden bir levha üzerine çizerek gösterdiği vakıt, buna bir de Logos, yani şerh, açıklama yazmıştır. Anaksimandros da evrenin bir modelini (bir sphaira'yı: küreyi) yaptığında, bunun için bir Logos, yani tasvir olunanın söz ile tefsirini yazmıştır.

Bu, hazırlayıcı merhaledir. Bir kaç yıl sonra, Herakleitos, felsefe kavramı olarak Logos'un özünün, "bir'in bir şeyi bilmesinden" ibaret olduğunu söylemekle kavramı tamamlamıştır. Parmenides ise, Logos'u, tanrılık atların hakikate doğru koşmaları olarak tasvir etmektedir. Bu noktadan bir gelişme akımı, Eflâtun ile Aristoteles'in Logos öğretilerine, Ştoa'nın Logos spermatikos (dağınık Logos)una, Yohannan İncili'nin ve Plotinos'culuğun Logos kavramlarına gitmektedir.- Günlük hayat dilinden felsefeye doğru bir yol!

Bunun gibi, ilkin sadece örf ve âdeti ifade eden, fakat felsefenin bütün ah-lâk öğretilerini içinde taşıyan Ethos kelimesi için de; daha Homeros'ta, gelişmiş şekil yahut tabiî yapı anlamına gelen, sonra Sofist'lerde ve Stoa'da zengin muhteva ile dolu bir felsefe kavramı haline giren Physis için de bu söylediklerimiz doğrudur. Keza, Nomos, Noos, Kozmos gibi kelimeler için de.. Ve ilkin sadece tasvir (imaj), görülen şey, görülür kılık, demek olan, buradan dosdoğru Eflâtun'un İdea'lar öğretisinin -insanlığın belki en büyük felsefe düşüncüsü yapısının- merkez kavramı haline giren Eidos kelimesi için de doğrudur. Bütün yeni diller, ve muhakkak olarak İndo-germen dilleri, felsefe kavramı hazinelerini sunî olarak kurmak zorunda kalmış-larken, -çoğu bunları Yunancadan almak yoluyla teşkil etmiştir- burada ve yalnız burada felsefe, içten olarak, otokton olarak dilden çıkmıştır. Bu, herhalde Yunan felsefesinin menşei hakkında çok şeyler öğreten bir olaydır.

Fakat felsefe yetisi, kendini yalnız teker teker kelimelerin anlam muhtevalarında değil, Yunan dilinin esas kuruluşunda da göstermektedir. Burada yalnız bir noktadan söz edeceğim: Yunanca, işaret edici zamirden belirli artikel'i ("harf-ı tarif") teşkil etmiş, münferit şeyi işaretleyen özel artikel'den de bütün bir cinsi işaretleyen genel artikel'i geliştirmiştir. Bu dil süreci, Homeros zamaniyle Homeros'tan sonraki zamanda açıkça takip edilebilmektedir. Bu sayede sıfatları, fiilleri isim haline sokmak, yani düşünüşe daima yeni konular yaratmak mümkün olmuştur; böylece isim

olarak “iyi” (Türkçe, “iyi olan” anlamında), “yaşama”, “var-olma” teşkil edilmiştir. Hattâ bu sayede bütün cümleleri süje (fail) kılıp haklarında yeni birer önerme (kaziye) yapmak mümkün olmuştur. Bu dil aracı Sofist’lerde, sonra en çok Eflâtun ile Aristoteles’te tam olarak işlenmiştir. To me on (var olmıyan), to ti en einai (asıl var olan) gibi birer tek kavram olan teşekküller, Yunancada kolayca mümkündür. Bu dilin felsefeye elverişli olmasının ne demek olduğu burada gerçekten gözle görülebiliyor. Tabiî, bu imkânlardan yaradıcı bir şekilde faydalanmak gerekmiş ve faydalanılmıştır; böyle olmamış olsaydı, imkânlar yarı yolda kalakalırlardı. İşte İoniya’lı filozofların başarısı! Fakat bunlar birer imkân olarak önceden vardı.

Yunan felsefesinin felsefeden önceki menşelerinden söz açtığıma göre şimdi bir şeyi hatırlatmak gerekir, o da Yunan gözünün büyük plâstik kuvvetidir. Yunan felsefesinin İlkçağının büyüklerinden biri olan Empedokles, Yunanlıların cihana, “yorulmak bilmeyen gözler”le baktıklarını söyler. Yorulmak bilmemek, işi hiç yarıda bırakmamak, fakat aynı zamanda hiç tatmin olmamak, daima almaya hazır olmak, hiç de doymamaktır. Yunanlılar, gerçekten, duyuların ve en başta gözün misli görülmemiş bir uyanıklığı ile dünyayı algılamış (idrak etmiş), şeyleri fark etmiş ve araştırmışlardır. Yunanlılar merak derecesinde bilgiye susamış, dehâ derecesine kadar teori yani görme düşkünü idiler: Empedokles’in Yunan gözünün sabırsızlığı dediği, başka yönden bakılıncı, gözün sabırlılığıdır da. Ancak âlemi türlü şekilleriyle kavrayan, âleme düzen veren bir göz, daimî olarak açık ve almaya hazırdır. Ancak iyice şekillenmiş, uzuvlanmış olan, uyarır ve meşgul eder. En yorulmak bilmez bir göz dahi Kaos karşısında pek çabuk yorulur. İşte Yunan gözü, bu hayret verici yetiye sahiptir. Bu göz, tabiatın ve hayat âleminin bütün alanlarında bağlı ve uzuvlu şekilleri ayırd eder, bunları bir araya toplar, unutulmıyacak tarzda sıkı tutar, hattâ bunları çevresinde toplu birer kılık halinde yoğurur. Plâstik sanata olan ilk eğilim ve plâstiğe yeti, Yunanlının gözündedir: Görme, nesneyi plâstik olarak meydana getirme kuvveti, Yunan dilinin kavram yaratma kudreti kadar felsefeye faydalı olmuştur. Bu bakımdan, oldukça yerinde olarak denebilir ki, Yunan felsefesi, yalnız dilde değil, duyularla algılarda (idraklerde) da başlar.

Fakat, tekrar ediyorum, bütün bunlar, ön-şartlardır, hazır duran bir takım âletlerdir ki, bunlarla çalgı çalınmayabilir, yani felsefe yapılmayabilir, âletler kullanılmadan kalabilirlerdi. Kullanılmış olmaları, 6. yüzyılda meydana gelmiş olan büyük doğuşun Cihan tarihi bakımından önemini teşkil eder. Friedrich Nietzsche, “Sokrates’ten Öncekiler” diye adlandırmayı âdet edindiğimiz Yunan filozoflarını, önemli bir gençlik eserinde: “Yunanlıların Trajik çağında Felsefe” başlığı altında ele almıştır. Bu başlıkla, felsefe ile tragediya arasındaki iç-münasebete işaret edilmektedir. Birbirine eş olmıyan bu iki kızkardeş, gerçekte biribirine sıkı sıkıya bağlıdır.

Çok kere bunları bağlayan teller, objektif neviden olduğu gibi kişilik nevidendir de. Burada bir tek noktayı ele almak isterim:

Tragediya ile felsefe (üçüncü kızkardeş olarak, ilk gelişmesi 6. yüzyıla düşen lirik şiiri alabilirdik), bunların her üçü, insan ferdinin gelenekle yerleşmiş inançtan, az sonra da şehir -devletin (polis'in) hayat "yeknasak"lığından kurtulması, serbest kişiliğin, -iç hayatını, alın-yazısını, düşünüşünü kendi malı bilen ve kendi sorumluluğu altına alan - serbest kişiliğin şuurlanması mânasını taşır. Tragediya, ancak bu olunca mümkündür. Çünkü Tragediya'da ilk şart, insanın kendisini, kendi kararlarının kaynağı ve kendine has bir alın-yazısının yeri olarak yaşamasıdır. Ancak bu sayede trajik durum meydana gelir. İnsanın aynı şekilde, serbest olarak kabul edilmesi, dolayısıyla insanın, sorumluluğu kendinde bulunan düşünüşünün süje'si olarak bütün evren (kozmos) karşısında bulunması, felsefenin temelindedir. Eflâtun'dan önceki büyük filozof kişilikleri ile tragediya yazarlarının akrabalıkları,- hattâ eş -değerlilikleri diyeceğim- bundan ileri gelir. Bunların, insanın ahlâk bakımından değer ve itibarı ve eski tanrılar âleminin ahlâk yönünden derinleştirilmesi uğrunda müşterek çabalamaları, işte buradan gelmektedir. Bu çabalama, felsefede, sürekli değilse de arada bir, Homeros mythos'larındaki (efsanelerindeki) tanrılara karşı savaş halini almaktadır. Yüksek bir fertçilik burada düşünülmele kalmamış, yaşanılmış da.. İnziva, Sokrates'ten önceki düşünürlerin başlıca karakteridir. Bu, meselâ, Herakleitos yahut Empedokles çevresinde dolaşan hikâyelerde, halis Yunan tarzında, keskin ifadesini bulmuştur.

Bu düşünürler ne diyorlar? sorusuna verilecek cevabın, bizi kesin olarak Yunan felsefesinin "arkhe"sine götürmesi gerekir. Çünkü Avrupa'daki anlamında felsefe bu noktada doğmuştur. Tabii, bu düşünürler, birbirlerinden pek farklı şeyler söylüyorlar. Her biri, felsefe serüvenine kendi yolundan atılıyor. Bu da fertçiliklerinin bir icabıdır. Bununla beraber, müşterek çabalamalarının bir formülde toplanabileceğine inanıyorum. Bu formül pek basit değildir; ama, buna karşılık, yalnız Sokrates'ten önceki sistemlerin birleştikleri noktaya işaretle kalmamakta, ayrıca da bütün tarihi boyunca yaşamakta, onun ilkesini (prensibini) içinde taşımaktadır.

Biraz önce Yunan gözü üzerine söyleneni - bu gözde bulunan plâstik kudreti, yani, nesne teşkil etme kuvvetini - hatırlatırım. Düşünüş, objektif kılma işine devam etmektedir; sürekli bir çalışma sonunda (ve bu çalışmayı, Sokrates'ten öncekilerde adım adım takip edebiliriz), türlüçlük göstereni şekillendirmek, bir tek kitle gibi görüneni çözümlmek (tahlil etmek), uçup gideni, cansız ve katı kılmadan, tersine, onun hareketini de görerek, hareketleri de düşüncede objektif süreçler olarak kavranır hale sokarak, objektifləştirmek yetisini kazanmaktadır. Böylece düşünüşün karşısında, belirli kanunlara uyan hareketlerin idaresi altında, açık düzenli bir şeyler âlemi meydana gelmektedir.

Klâsik filolog Bruno Snell'in güzel bir araştırması vardır. Bunda, meselâ Empedokles'in işlediği sembollü hikâyelerin (Homeros'taki bütün teşbihli

hikâyeler gibi) insan fiilini canlandırmak gayesini gütmekle kalmayıp, madde olaylarına ve bunların kanunlarına işaret ettiği gösterilmektedir. Bu hikâyeler, tabiat süreçlerini muteber formülüne indirgemek, yani varlığın alanlarını, arka arkaya ele alıp varlığı objektif tabiatı içinde, düşünce yoluyla uzuvlandırmak ve aydınlatmak isterler. Bu yol, gözü pek bir hamle ile, Elea'lıların varlık öğretisine ve, sonuna kadar gidilince, Eflâtun'un İdea'lar öğretisi ile Aristoteles'in varlıkbilimine (ontolojisine) götürmüş olan yoldur.

Fakat bununla, Yunan felsefesinin ilkesinde yalnız bir yön ele alınmış olur. Düşünüş, yalnız âlemin şeylerini kavramak ve düzenlemekle kalsaydı, henüz düşünüş olmaz, bir türlü somut (müşahhas) görüş olarak kalırdı. Düşünüş, uyandığı andan itibaren kendisine de yönelmiştir, ve konuyu -nesneyi- düşünmekle, aynı zamanda kendisini düşünen olarak düşünmeye başlamıştır. İki tarafı birbirinden ayıramaz olan bu çift harekete, bu gerginliğe, Herakleitos ve Parmenides'ten beri Logos denmektedir. Yunanlılar Logos kelimesine bu anlamı vermekle şu bilgiyi de kazanmışlardır: İnsan, bilinçli (şuurlu) olarak söylediği her kelimedede, yani her düşünüş fiilinde, hem âlemi kavrayıp onun objektif nesneligi üzerinde durur, hem de kendisini kavramış olur. Çünkü düşünüşün böylece kendini düşünmesi, eğlence kabilinden kendini ele alma değildir; sadece, sonradan yahut ikinci dereceden olarak yapılmış bir "kendi üzerine yansıma" da değildir. Düşünen süje bunun sayesinde, durup dinlenmiyen bir çabalama içinde kendi kendini meydana getirir; kendini varlığa ulaştırır. İşte ancak bununladır ki, karşısında objektif hakikatın var olabileceği sübjektif kutbu gerçekleştirir.

Onun için, en eskilerden dahi olsa herhangi bir Yunan filozofunu, objektif neviden bir özel probleme, meselâ âlemin temel maddesi problemine bağlamak çok yanlıştır! Gerçekte, bu felsefe faaliyetinin tema'sı, Logos'tur. Tabiat filozoflarının bütün kozmoloji'leri, Elea'lıların bütün lojizm'leri, Pythagoras'çıların bütün Matematik faaliyetleri, Empedokles'in yahut Herakleitos'un bütün sembollü hikâyeleri, düşünüşü, insanın kendi varlığına (ve ancak bununla objektif anlamda hakikate) eriştirecek ölçüde kesifletirmek uğrunda girişilmiş çabalamalardır.

Bunu, kişiliğine en uygun, aynı zamanda en muhteşem şekilde söylemiş olan, Herakleitos'tur. Bu düşünürün öğretisi de fragment halindedir; fakat eldeki parçalardan şukadarı tamamen açık olarak anlaşılabilir: Herakleitos için felsefe, diskürsif olarak birbirine bağlı bir objektif ifadeler (önergeler) sistemi değildir; felsefe, içten bir fiilin yerine getirilmesidir. İnsan felsefede kendini günlük hayatın bağlarından koparır ve kişiliğini kendine has varlığa götürür, ve ancak bu varlık içindedir ki var olanı, asıl mahiyeti ile kavrar. Herakleitos için, yerleşmiş eğitimin, siyasi faaliyetin ve alışılmış din kültürünün bağları da günlük hayattan sayılmaktadır: Bütün bunlar, insanın asıl varlığını örterler. Ancak ruhun derinliklerinde saklı bulunan Logos'un kuvvetiyedir ki insan, kendini bağlardan

kurtarabilir, kendini aydınlatıp kazanabilir, fakat kendisini böylece fethetmekle, aynı zamanda "Bir" in bilgisini: Gerçeğin mâna ve düzenini, fetheder. Herakleitos'un bütün o meşhur benzetmeleri: Hem tok olan hem açlık sıkıntısı çeken alev, daima aynı kalan ve daima başka olan ırmak, gazaba gelmiş sükûnete getiren ok, düşünüşten bağımsız var olan metafizik varlığı (ki Herakleitos bu kavramı açıkça reddeder) karakterlendirmek için kullanılmış allegori ifade tarzları değildir; bunlar, iç-faaliyetin parçakt'ları (fiilleri) olup insana, varlığının kendine has olduğunu, aynı zamanda âlemin tanrılık olduğunu anlatırlar. "Kendi kendimi arıyorum", bu söz yalnız özdeyiş yoluyla düşünüşün kişilik hareket ettiricisi değil, bir de Felsefenin Yunan anlamında menşei ni dile getirmektedir.

Felsefeye, şüphesiz, büsbütün başka çıkış noktaları düşünülebilir. Hint ispekülasyonu, Çin bilgeliği gerçekten başka noktalardan başlamışlardır. Fakat kültür çevremizin bütün felsefesi, Yunan felsefesinin halefi ve mirasçısı durumundadır ve kendi ilk şeklini onda görmüştür. Kendini düşünen bir düşünüş tarafından düşünülmüş şeyler âlemi hamlesi-yahut, başka deyimle: yalnız kendini Logos'a verip daha yüksek varlık olan onun içinde akıp gitmekle kalmıyan, fakat Logos'u kendi içinden kavrayan, varlık olarak ona yükselen, bu sayede de hem kendi özünü, hem objektif hakikati kazanan insan hamlesi, - işte bu hamle, ilk defa Yunanlılardan gelmiştir. Onlar bunu şüphecilikle ahlâk solipsizm'inin bütün değişik şekillerinde, bütün varyant'larında, öte yandan, maddeciliğin bütün varyant'larında- felsefe ilkesini (prensibini) muhafaza ederek denemişlerdir.

Bu ilke muhafaza edilmiştir. Büyük sistemlerde, Stoa'cılarda, Epikuros'ta, Plotinos'ta muhafaza edilmiştir. İskolastiğin, Rönesans'ın, rasyonalizmin akışları boyunca da, Hegel dahil, en aşağı Hegel'e kadar muhafaza edilmiştir (Bu sözlerle, çıkış noktama: Yunan felsefesinin tarih içindeki geniş etkisi problemine, geri dönmüş oluyorum).

Şu var ki, Hegel'den ve, daha çok, Nietzsche'denberi Avrupa felsefesi, Logos'un çenberini kırmağa, ondan kurtulmaya, onu eritmeye uğraştı. Birleşmeleri, Yunan felsefesinin ilkesini teşkil eden varlıkbilim (ontoloji) ile varlık "existence" felsefesinin, bugün hemen hemen hiç bağdaşamaz iki karşıt kutup gibi karşı karşıya durur görünmesi, buna bir işarettir. Bu durum kesin olarak gerçekleşirse, Yunanlıların yarattıkları başlangıçtan yüzümüzü çeviriyoruz demektir. Ben bunun kesin olarak gerçekleşeceğine inanmıyorum, fakat tezimi burada ne ispat edebilirim, ne de temellendirebilirim. Ben, günümüz felsefesinin, içinde bulunan muazzam gerginliklerle beraber, Yunanlıların yürüdükleri yol üzerinde bulunduğuna, daha da bulunacağına inanmaktayım.

Türkçeye çeviren : Nusret HIZIR